

Kansalaisuus, osallisuus ja hyvinvointierot

— Näkökulmia laadullisesta terveystutkimuksesta -seminaari tieteiden talossa Helsingissä 28.4.2010

TERVEYTTÄ SUORITTAVA KANSALAINEN ETSII TIETOA JA HYVÄKSYNTÄÄ

Joukkoviestintien terveystieteen puuttelee vastuullista biokansalaista. Tämä henkilö rinnastuu keskiluokkaisia resursseja ponnistellen hallussaan pitävään yksilöön, joka pelkää sosiaalisen osallisuuden menettämistä. Koska terveys on arvona vastaanotomaton, biokansalainen suorittaa terveelliseksi miellettyjä elintapoja ja toivoo näin tulevaisuuden yhteisön hyväksymäksi, toteisi Helsingin yliopiston tutkija Vienna Setälä puheenvuorossaan Kansalaisuus, osallisuus ja hyvinvointierot -seminaarissa.

Seminaarin järjestivät nyt toista kertaa Suomen tiedetoimittajain liitto ja laadullisen terveystutkimuksen verkosto. Terveystutkimusta ja terveystietoa käsittelevien seminaarien tavoitteena on saada tutkijat ja toimittajat sekä tiedottajat pohtimaan yhdessä sitä, miten terveydestä puhutaan ja miten hyvinvointia tutkitaan.

Vienna Setälä huomautti, että median terveystieteen heijastaa ja rakentaa vallitsevaa terveystietoa. Molempia vaivaa tietoteoreettinen ehdottomuus. Terveystieteen puhuminen kiinnittyy melko kapeaan, biotiedelähtöiseen ja korostuneeseen somaattiseen käsitykseen hyvinvoinnista: terveys pelkistyy mekaanisiin syy-suhteisiin elintapojen ja fyysisen kehon välillä. Ihmissuhteet

ja mielenterveys jäävät terveyttä tematisoivan tiedediskurssin ulkopuolelle. Psykestä voidaan puhua, mutta vain objektina, joka on hallittavissa ravinnolla, liikunnalla ja laihduttamalla, Setälä huomautti.

Setälän mukaan median terveystieteen puhe on asiantuntijalähtöistä, ja mielikuvilla tieteestä legitimoidaan journalismissa valikoituja elintapoja, itsen tarkkailua ja tarkkailtavaksi suostumista. Vallitsevan terveystieteen biotiedelähtöiset sitoumukset eivät tunnusta henkilökohtaisia psyykkisiä merkityksiä, jotka ovat itseymmärryksen ja toimintakyvyn laajentamisen ehtoja. Tässä mielessä somaattisen terveystieteen kyky edesauttaa pitkäkestoisia elintapamuutoksia ja hyvinvointia on kyseenalainen, arvioi Setälä, joka valmistelea tiedeviestinän väitöskirjaansa.

TERVEYSPUHE UPPOAA MYÖS MIEHIIN

Terveystieteen meihin kuitenkin uppoaa ja vastoin yleistä olettamusta myös teollisuudessa työskentelevät suomalaismiehet ovat terveystietoisia. He ovat omaksuneet hyvin elintapoja koskevat terveystieteen viestit, ovat kiinnostuneita omaa terveyttään koskevista tiedoista ja tuntevat kolesteroliarvonsa, sekä vakuuttavat haastateltaessa pyrkivänsä elämään terveyttä edistävällä tavalla, totesi paperiteollisuuden työntekijöitä väitöstyössään haastatellut Tampereen yliopiston tutkija Ilkka Pietilä.

Miesten elintapatutkimuksiin ja kuolinsyytilastoihin perustuvaa ns. tappavan maskuliinisuuden mallia on pidetty miesten epäterveellisempien elintapojen ja miesten korkeamman kuolleisuuden kulttuurisena syynä. Miesten on ajateltu

karttavan feminiinisenä pidettyä terveystietoisuutta. Pietilän tutkimuksen mukaan sukupuolisidonnaiset mallit ja arvostukset jakautuvat kuitenkin jossain määrin epätasaisesti eri elintapojen välillä. Siinä missä liikunnan harrastamista pidettiin tärkeimpänä terveyttä edistävänä ja miehenä toimintana, ravitsemussuosituksiin suhtauduttiin epäilevämmiin. Kiinnostus ruokavalioon, ja erityisesti erilaiset dieetit, näyttävät liittyvän miesten ajatuksissa naisten alueeseen. Alkoholipuolestaan oli haastattelussa jatkuva huumorin aihe, vaikkakin ongelmaisuus kuvattiin vastuuttomana. Tupakointia pidettiin yksiselitteisesti terveydelle haitallisena.

Sosioekonomisista terveyseroista huolimatta tutkimuksen tulokset antavat aihetta olettaa, ettei tiedon puute ole terveystieteen jatkautumisen keskeinen syy. Työväestön miehet eivät myöskään ole siinä määrin terveystietoisia kuin tutkimuksessa on usein ajateltu, Pietilä huomautti.

TERVEYSTIETOA INTERNETISTÄ

Terveystietoa suorastaan tulvii, ja etenkin internetin terveystietoa on runsaasti saatavissa. Merja Drake kuitenkin havaitsi Jyväskylän yliopistossa tekemässään väitöstudiossa, että tieto on pirstaloitunut erilaisiin ja eritasoisiin palveluihin. Potilaiden on hankala löytää vastauksia heitä askarruttaviin, pikaista ratkaisua vaativiin kysymyksiin.

Draken haastattelututkimuksen perusteella suomalainen kaksiportainen terveydenhuoltojärjestelmä tukee huonosti terveystieteen tuottamista sekä sähköisten terveystieteen palvelujen kehittämistä. Terveystieteen palveluja ei ole tasapuolisesti saatavissa

– ei edes sähköisesti. Potilaat kampaavat yhtä tiettyä paikkaa ja Internet-osoitetta, jonka kautta löytyvät kokonaisvaltaisesti erilaiset terveystietoa ja sähköisiä terveystietopalveluja tuottavat tahot sekä potilaan omat sähköisessä muodossa olevat terveystiedot ja sairauskertomukset.

Potilailla on tarve keskustella löytämästään terveystiedosta terveydenhuollon ammattilaisten kanssa – heillä on tarve myös määrittää, onko oma tila lääkärinhoitoa vaativa. Tietoa haetaan muun muassa sen tarkentamiseksi, onko tarve lääkärikäyntiin todellinen vai ei. Potilaat ovat valmiita hyödyntämään Internetiä myös terveydenhuollon asiointiin. Asiointipalveluja on toistaiseksi vain vähän saatavissa ja niiden saatavuus vaihtelee kunnittain. Potilaat katsovat, että terveydenhuollon sähköisiä palveluja pitäisi rakentaa niin, että ne helpottaisivat potilaiden arkea – ei niin, että vain terveydenhuoltoa järjestävä yksikkö hyötyy sähköistämisestä. Kasvokkaista lääkärikäyntiä ei kuitenkaan hevillä halua vaihtaa virtuaalilääkäriin, Drake havaitsi.

KOHTAAMISEN HAASTE

Seminaarissa väitöskirjatytään esitellyt tutkija Suvi Tuomikoski-Koukkula Lapin yliopistosta painotti myös kohtaamisen tärkeyttä.

Hän on haastatellut rovaniemeläisiä alaikäisiä tyttöjä, jotka ovat joutuneet humalatilaa ja häiriökäyttäytymisen vuoksi poliisin talteen ottamiksi.

Poliisin ja sosiaalityöntekijöiden väliintulo ärsytti tyttöjä, ja he kokivat viranomaisten tavoitteiden olevan ristiriidassa omien etujensa kanssa. Puuttuminen kokonaisuudessaan saattoi kuitenkin olla ratkaiseva askel elämän suunnan muuttumiselle ja jälkeensä tarkasteltuna useimmat tytöt kokivat väliintulon auttaneen heitä. Haastateltujen tyttöjen kohdalla väliintulo vaikutti koulunkäyntiin ja vähensi päihteiden käyttöä. Myös elämän sisällöt muotoutuivat uudelleen, havaitsi Suvi Tuomikoski-Koukkula.

Enemmistö tytöistä oli sitä mieltä, että yhteistyö sosiaalitoimen ja poliisin välillä on tärkeää ja olivat itsekin sitä mieltä, etteivät kymmenvuotiaat kuulu kadulle. Tyttöjen mielestä vanhempien hyvinvointiin ja heidän kykyynsä huolehtia lapsistaan tulisi kiinnittää entistä enemmän yhteiskunnassamme huomiota. Viranomaisilta toivottiin kuitenkin nykyistä suurempaa herkkyyttä havaita asiakkaiden tunteita sekä heidän käyttäytymisensä taustalla olevia asioita.

Kiireen keskellä nuorille tulisi kyetä antamaan aikaa, jotta he kekevat tulevaisuutta kuulluksi. Viranomaiskontaktiin päätyneen tai kotona päihteiden käytön vuoksi kiinni jääneen nuoren kanssa on otollisinta käydä keskustelua tapahtuneesta heti seuraavana päivänä, ei yöllä nuoren ollessa päihtynyt. Haasteena viranomaisille on toimia nuorten parissa niin, että kontrollin asettajien ja vihamiesten asemasta heidät nähtäisiin myös avun tarjoajina, Tuomikoski-Koukkula toteaa.

Seminaarin loppukeskustelussa virisi vilkas keskustelu terveydestä ja terveyden esittämisestä mediassa. Vuoden tiedetoimittajanakin palkittu toimittaja, tietokirjailija Tuula Vainikainen kommentoi päivän alustuksia toimittajan näkökulmasta: millainen juttu tästä irtoaisi. Mediassa terveyttä kommentoivat perinteisesti lääketieteen asiantuntijat, jolloin esimerkiksi sosiologinen tai sosiaalipoliittinen näkökulma jää usein julkisuuden valokeilassa varjoon. Laadullisella terveystutkimuksella olisi kuitenkin paljon annettavaa niin toimittajille kuin heidän kauttaan suurelle yleisölle, minkä vuoksi tämänkaltaisille seminaareille toivottiin jatkoa.

ULLA JÄRVI